МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ФАКУЛЬТЕТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

КАФЕДРА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з навчальної дисципліни

«КРИМІНОЛОГІЯ ТА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ

Для слухачів навчальних груп:
ЗН-734-735

Дніпро – 2019

РОЗРОБНИКИ:

Березняк В.С., старший викладач кафедри кримінального права та кримінології, к.ю.н., с.н.с.

Корогод С.В., викладач кафедри кримінального права та кримінології.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Корнякова Т.В. – завідувач кафедри адміністративного та кримінального права юридичного факультету Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Савінова Н.А. – декан факультету морського права та менеджменту Національного університету «Одеська морська академія» доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

Коваленко В.Д. – суддя Апеляційного суду Дніпропетровської області.

Конспект лекцій розглянуто на засіданні кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування, 25.06.2019 р., протокол № 14

ТЕМА 6. ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ. КООРДИНАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПО ЗАПОБІГАННЮ ЗЛОЧИНІВ В ОРГАНАХ ПОЛІЦІЇ.

(2 години)

План

1. Поняття запобігання злочинності та класифікація попереджувальних заходів.
2. Об’єкти запобігання злочинності.
3. Суб’єкти запобігання злочинності.
4. Запобігання злочинам органами поліції.
5. Координація діяльності по запобіганню злочинів в органах поліції. Правова основа та форми координації.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Положення «Про координацію діяльності правоохоронних органів по боротьбі із злочинністю та корупцією», затверджене спільним наказом Генерального прокурора України та керівників правоохоронних органів від 26.04.2012 № 43/375/166/353/284/241/290/256.
2. Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 № 1023-р.
3. Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення особистої безпеки громадян та протидії злочинності» від 19.07.2005 № 1119/2005.
4. Кримінологія: підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін.; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. Х.: Право, 2014. 440 с.
5. Кримінологія: підручник / А.М. Бабенко, О.Ю. Бусол, О.М. Костенко та ін.; за заг. ред. Ю.В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2018. 416 с.
6. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів; за заг. ред. О.М. Литвинова. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 538 с.
7. Кримінологія: підручник / заг. ред. І.Г. Богатирьова, В.В. Топчія. Київ: ВД Дакор, 2018. 352 с.
8. Березняк В.С., Вербенський М.Г. Правове регулювання взаємодії МВС України та правоохоронних органів зарубіжних країн у сфері протидії злочинності: Практичний посібник. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. 89 с.
9. Голіна В.В. Запобігання злочинності (теорія і практика): навч. посіб. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. 120с.
10. Організація та здійснення працівниками органів внутрішніх справ індивідуально-профілактичної роботи з раніше судимими особами: методичні рекомендації / [В.С. Березняк, Д.О. Погорілий, Д.С. Третьяков]. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2011. 48 с.
11. Конгрессы ООН по предупреждению преступности и уголовному

правосудию : [в 3 кн.]. Харьков : Ред. журн. «Право України»: Право. 2013. 681 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Формування теоретичних знань, спрямованих на з'ясування і засвоєння слухачами понять запобігання та профілактики злочинів, правової основи даної діяльності та визначення ролі поліції у запобіганні злочинів в Україні. Формування теоретичних знань, спрямованих на з'ясування і засвоєння курсантами понять координації та взаємодії правоохоронних органів та Національної поліції.

ВСТУП

Одним із проявів суспільного життя є злочинність, яка впродовж окремих відрізків часу змінюється і видозмінюється як за своєю кримінальною сутністю, так і у соціально-політичному розумінні. Щоб надійно протистояти цьому явищу, передбачити можливі його прояви, необхідно чітко розподіляти функції діяльності різних правоохоронних органів та координувати їх діяльність у протидії злочинності за окремими напрямками, котрі для них є спільними або спорідненими та в цілому.

Кримінологічна координація у протидії злочинності – це не самоціль, а лише вихідний етап для вироблення єдиної кримінологічної політики і здійснення планування та узгодження процесу боротьби зі злочинністю, здійснюваного різними суб'єктами за різними напрямками.

Необхідність запобігання злочинності такий же необхідний елемент протидії цьому явищу, як і виявлення та розкриття злочинів. Але ця діяльність здійснюється ще до вчинення суспільно небезпечного діяння. При цьому важливо передбачити можливу поведінку і чітко спланувати свою упереджувальну діяльність. Тут не можна говорити про якісь здогадки, а все має грунтуватись на виявлених наукою закономірностях протікання такого соціально-правового явища як злочинність.

Проблема запобігання злочинності своїм корінням входить в глибину століть і на сучасному етапі розростається по різних державах, хвилюючи як державні органи, покликані боротися з цим негативним явищем, так і рядових членів суспільства.

Сучасний етап становлення Української державності виплескує зовні самі різні задачі, які оперативно мають вирішуватись органами держави. Процес руйнування відживаючого минулого вимагає рішучих і термінових кроків для забезпечення майбутнього. Це стосується і запобігання злочинності. Зміна ідеології, структури і задач державних органів, а також характеру суспільних відносин, безумовно змінює підходи до такого невід'ємного напрямку боротьби зі злочинністю, як її запобігання.

І. ПОНЯТТЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Запобігання злочинності - це сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки.

Як інтегративна система організованої протидії злочинності, запобігання злочинності включає в себе різноманітні запобіжні заходи різних галузей знань. Для належного впорядкування запобіжних заходів, чіткого визначення рівня і напрямів запобіжної діяльності суб´єктів, їх компетенції, природи самих заходів тощо виникає необхідність їх класифікації. Класифікація - це розподіл явищ, понять, заходів за класами залежно від загальних ознак або класифікатора. Існують різні класифікації запобіжних заходів з урахуванням тих цілей, які перед ними ставляться. Заходи можна класифікувати за: рівнем, масштабом, змістом, суб´єктами, об´єктами та ін. За рівнем розрізняються загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання злочинності; за масштабом - заходи, які здійснюються у територіальному розрізі, на окремому об´єкті, щодо групи осіб; за змістом - заходи соціально-економічного, соціально-демографічного, технічного, екологічного, правового та іншого характеру; за суб´єктами - заходи, що здійснюються органами всіх гілок влади, організаціями, трудовими об´єднаннями, установами, окремими громадянами; за об´єктами - відповідно до видів злочинів, на протидію яким вони спрямовані.

Отже, запобігання злочинності – це сукупність різноманітних видів діяльності і заходів в державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки. В кримінологічній літературі для визначення заходів про недопущення вчинення злочинів застосовуються без достатніх підстав різні терміни: “запобігання”, “припинення”, “профілактика”, “рання профілактика”, “спеціальне запобігання”, “спеціально-кримінологічне запобігання” тощо. Але, на нашу думку, найбільш ємким поняттям, що охоплює та інтегрує всі види діяльності і заходи щодо недопущення вчинення злочинів, а також визначає напрям боротьби зі злочинністю, є “запобігання злочинності”.

Предметом теорії запобігання злочинам є: поняття діяльності по запобіганню злочинності; її види, форми, рівні; суб’єкти і об’єкти цієї діяльності; організаційні і правові основи діяльності по запобіганню злочинності; тактика і методика здійснення заходів заходи запобігання злочинності; особливості запобігання окремих видів злочинів.

Із визначення предмета діяльності запобігання злочинності витікає, що в нього входить низка різноманітних елементів. Але всі вони тісно пов’язані між собою, обумовлюють один одного і, відповідно, зміст навчального курсу

виступає не як механічна сукупність знань, а як їх система. Запобігання злочинності включає в себе різноманітні заходи запобігання злочинності, які грунтуються на певних принципах: законність - це вимога дотримуватися закону всіма без винятку суб’єктами діяльності по запобіганню злочинності; гуманність - означає захист гідності та інтересів людини шляхом очищення її духовного світу і поведінки від антисуспільних установок і орієнтацій, усунення причин і умов криміногенної деформації особи; наукова обгрунтованість - тобто суворе дотримання форм і методів діяльності заходи запобігання злочинності, розроблених кримінологією, при їх виборі і використанні. Принцип науковості поширюється як на стратегію діяльності по запобіганню злочинності у межах держави, так і на тактику в умовах конкретного регіону, об’єкта, особи; демократизм - це широка участь у діяльності по запобіганню злочинності державних органів, громадських формувань, а також окремих громадян; диференціація - виявлення різних та споріднених явищ, факторів і процесів, що породжують злочинність, а також впливають на правопорушника, врахування індивідуальних особливостей злочинця; своєчасність - випереджаюче проведення профілактичних заходів, які б не дали можливості скоїти злочин; плановість - проведення профілактичних заходів згідно з відповідною програмою, а не спонтанно; комплексність - використання різноманітних форм, методів і засобів, спрямованих не лише на злочинність, а й на соціальні, економічні, політичні, духовні та інші умови, що впливають на неї.

Для належного впорядкування заходів запобігання злочинності, чіткого визначення рівня і напрямів діяльності суб'єктів запобігання злочинності, їх компетенції, природи самих заходів тощо виникає необхідність їх класифікації. Існують різні класифікації заходів по запобіганню злочинності з урахуванням тих цілей, які перед ними ставляться. Заходи можна класифікувати за: рівнем, масштабом, змістом, суб'єктами, об'єктами та інше. За рівнем розрізняються загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання злочинності злочинності; за масштабом - заходи, які здійснюються у територіальному розрізі, на окремому об'єкті, щодо групи осіб; за змістом - заходи соціально-економічного, політичного, ідеологічного,, технічного, правового та іншого характеру; за суб'єктами - заходи, що здійснюються органами влади та правоохоронними органами, організаціями, громадськими об'єднаннями, установами, окремими громадянами; за об'єктами - відповідно до видів злочинів, на протидію яким вони спрямовані.

Загальносоціальні заходи запобігання злочинності - це комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію разом з тим причин та умов злочинності. Тому вирішальна роль у поступовому зменшенні соціальних суперечностей в усіх сферах соціального життя належить розумній господарсько-організаційній та культурно-виховній діяльності державних органів, підприємств, установ, фірм, громадських організацій. Попереджувальний потенціал цієї діяльності полягає

в тому, що вона протидіє негативним явищам і процесам, які сприяють відтворенню або збільшенню рівня злочинів, стимулює законослухняну поведінку людини. Загальносоціальне запобігання - це позитивний ефект продуманої соціальної політики, яка здійснюється не тільки і не стільки з метою безпосереднього запобігання злочинності. Вона спрямована перш за все на вирішення загальних економічних і соціальних завдань держави. Загальносоціальне запобігання злочинності полягає в тому, що його здійснення зменшує соціальні суперечності, криміногенне протистояння різних верств населення, рівень безробіття, підвищує стандарт життя людей, створює необхідні умови для легалізованого одержання достатніх прибутків громадянами, сприяє побудові міцного фундаменту щодо нормального функціонування всіх соціальних сфер, виховання та контролю над дітьми і молоддю, оздоровлення морального клімату в суспільстві, впровадження високих моральних цінностей в ньому, додержання демократичних засад та ін. Прогресивні соціальні програми спрямовані на утвердження законності, поваги до конституційних прав і свобод людини, зміцнення громадського порядку, дисципліни, на вирішення проблем поєднання громадських, виробничих, сімейно-побутових інтересів жінок і сім'ї, соціальної адаптації маргінальних верств населення тощо, наприклад, закони України від 5.02.1993 р. „Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”, від 11.01.2001 р. „Про захист економічної конкуренції” та ін.

Отже, загальносоціальне запобігання злочинності - найважливіший аспект соціальної політики. Це соціальна реакція держави і суспільства на злочинність. Загальносоціальне запобігання створює соціально-економічні та культурні підвалини для ефективного здійснення спеціально-кримінологічного і індивідуального запобігання злочинів.

Спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинності - це сукупність заходів по протидії злочинності, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що породжують і сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки. Спеціально-кримінологічне запобігання злочинів складається із трьох напрямів діяльності: кримінологічної профілактики; запобігання злочинам; припинення злочинів.

Кримінологічна профілактика - це сукупність заходів щодо завчасного виявлення та усунення негативних явищ, які виникли чи можуть виникнути і детермінувати злочинність або її окремі види.

Залежно від того, на які явища і процеси спрямовані профілактичні заходи, можна виділити види профілактики, зокрема профілактику випередження, обмеження, усунення та захисту. Профілактикою випередження охоплюється діяльність тих суб'єктів запобігання злочинності, яка спрямована на завчасне запобігання виникнення криміногенних явищ і процесів у суспільному житті. Профілактика випередження заздалегідь інформує про суспільно небезпечні явища, що можуть виникнути в разі здійснення тих чи

інших соціально-економічних заходів і безпосередньо або опосередковано детермінувати ті чи інші злочинні прояви, наприклад, своєчасне врегулювання суспільних відносин з метою усунення в такий спосіб причин та умов майбутніх злочинів. Профілактика обмеження передбачає здійснення таких попереджувальних заходів, що перешкоджають поширенню в країні, регіоні, місті криміногенних явищ, детермінації окремих видів злочинності та формуванню типових рис різних категорій злочинців. Відомо, що багато негативних явищ у сучасному не можуть бути усунені тими заходами, які є у розпорядженні суспільства. Це реальний факт і його необхідно враховувати у попереджувальній діяльності. Єдиний можливий засіб профілактичного впливу на такі явища - обмеження їх криміногенної дії, наприклад, заходи щодо обмеження обігу в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, профілактика поширення пияцтва, алкоголізму і наркоманії; заходи щодо обмеження незаконного обігу вогнепальної зброї, вибухових пристроїв, ядерних речовин та ін.

Профілактика усунення визначає таку діяльність суб'єктів, яка придушує або ліквідує негативні явища та процеси і попереджує нову активізацію їх дій. Негативні явища та процеси, пов'язані зі злочинністю, розрізняються залежно від соціального рівня суспільних відносин: від недоліків, які обумовлені порушеннями функцій державних, господарських органів, організацій, службових осіб і громадян, до криміногенних явищ та процесів, які охоплюють значну частину населення. Очевидно, що і заходи профілактики усунення на різних соціальних рівнях будуть несхожі. Компетентні органи повинні максимально конкретизувати суб'єктам профілактики поле їх діяльності, пам'ятаючи про реальні можливості усунення тих чи інших негативних явищ у даний час та строки їх усунення. Невдачі у проведенні профілактики злочинів можуть свідчити як про неадекватність використаних засобів, так і про відсутність належних умов у суспільстві. Як свідчить світовий досвід, усунення деяких явищ перетворюється на війну (США - «сухий закон»; Колумбія - війна з наркобізнесом; Афганістан - боротьба з тероризмом), що потребує великих коштів, тривалого часу, жертв.

Профілактика захисту розглядається як сукупність заходів, що здійснюються з метою усунення умов, які сприяють вчиненню злочинів, та (опосередковано) антисуспільних поглядів. Профілактика захисту має за мету створити достатній захист і безпеку матеріальних об'єктів та особи, а також зовнішні перешкоди посяганням на суспільні цінності (застосування найбільш досконалих споруд, пристосувань, введення особливого порядку придбання та реалізації цінностей, речей, запровадження системи захисту особи, житла і власності громадян та ін.). Самостійним напрямом кримінологічної профілактики є віктимологічна профілактика.

Запобігання злочинам - специфічний напрям спеціально-кримінологічного попередження, що складається із сукупності заходів, спрямованих на окремі групи та конкретних осіб, які виношують злочинні наміри, замислюють вчинення злочинів і позитивно сприймають злочинний

спосіб життя, з метою дискредитування злочинної поведінки, відмови від злочинної мотивації та наміру або продовження злочинної діяльності. Запобігання злочинності має місце тоді, коли злочинна поведінка проходить етап від моменту формування злочинного мотиву до початку виконання злочину. Отже, запобігання злочинності треба розглядати як сукупність видів діяльності, які виконуються державою з метою усунення вірогідності вчинення задуманих злочинів шляхом розроблення і здійснення цілеспрямованих заходів.

Заходи протидії злочинної мотивації доцільно розділити на 2 групи: заходи переорієнтації антисуспільної установки і активні контрзаходи. Заходи переорієнтації антисуспільної настановки включають створення і підтримання на належному рівні: а) спеціальних економічних і соціально-психологічних програм, які розраховані на те, щоб людина у суспільстві отримувала б більш-менш повне задоволення своїх потреб і відмовлялась від злочинних намірів; б) організаційно-правових заходів, які підвищують у людей почуття відповідальності і виробляють у них уявлення про допустимі засоби досягнення своїх потреб; в) кримінологічної поінформованості населення для його більш тісного співробітництва з правоохоронними органами.

Активні контрзаходи - це засновані на оперативній інформації заходи переконання, різних форм примусу, застереження потенційних потерпілих про можливість злочинного посягання і допомоги потенційним злочинцям з метою відвернення злочину або рецидиву злочину, наприклад, розширення мережі приймальників-розподільників, створення будинків нічного перебування громадян, які немають житла; будинків-інтернатів для осіб похилого віку та інвалідів, звільнених з місць позбавлення волі, які втратили зв'язки із сім'ями і не мають постійного місця проживання.

Припинення злочинних проявів визначається як сукупність видів діяльності, спрямованих на недопущення завершення розпочатого злочину шляхом розроблення і здійснення спеціальних заходів. Особливість попереджувальної роботи на стадіях готування і замаху на злочин залежить від обсягу виконаної злочинної діяльності, особи винного, характеру злочину тощо.

У зв'язку з цим розрізняють заходи опанування, обережності та активного втручання. Заходи опанування здійснюються з метою досягнення добровільної відмови особи від продовження злочинної діяльності. Заходи обережності застосовуються для того, щоб створити умови, які виключають можливість чи перешкоджають продовженню розпочатої злочинної діяльності (посилення патрулювання певними органами, зміна режиму роботи, розроблення системи термінового зв'язку населення з поліцією в містах і селищах міського типу, на автомагістралях; створення спецпідрозділу з боротьби з нелегальною міграцією тощо). Заходи активного втручання припускають негайну реакцію правоохоронних органів у випадках, коли прогаяння потягне за собою безпосереднє посягання (наприклад, затримання злочинця під час готування до злочину або замах на злочин, створення умов для перетворення розпочатої злочинної діяльності на невдале готування або замах тощо). Наприклад, у ст.25

Комплексної програми профілактики злочинності на 2001-2005 роки зазначено: «Систематично проводити оперативно-розшукові профілактичні заходи нд ринках, в аеропортах, на залізничних та автобусних станціях (вокзалах) з метою захисту суб'єктів малого і середнього бізнесу від вимагання, запобігання та викриття фактів корупції і хабарництва».

Індивідуальне запобіганняння злочинів - різновид запобігання злочинності щодо конкретної особи. В основі такої діяльності лежать обгрунтоване припущення, прогноз і правова підстава, що та чи інша особа потенційно може вчинити злочин. Індивідуальне запобігання злочину - це попереджувальна діяльність державних і недержавних органів, організацій, їх представників по недопущенню вчинення злочину з боку конкретної особи, від якої з великою імовірністю слід очікувати вчинення злочину. Тобто індивідуальне запобігання становить ту частину попереджувальної діяльності, яка здійснюється на стадії, котра передує виникненню злочинного наміру. Усунення безпеки потенційного злочину - головне завдання індивідуального запобігання.

Отже, об'єктом індивідуального запобігання злочину є: поведінка та спосіб життя осіб з високою імовірністю вчинення злочину; соціальні елементи їх особистості, які відображають антисуспільну спрямованість; соціальне значущі при формуванні і реалізації останньої деякі психофізичні особливості індивідів; несприятливі умови оточуючого таку особу середовища та життєвого укладу; інші довготривалі діючі обставини, які визначають криміногенну ситуацію і полегшують вчинення злочину.

Для визначення кола осіб, які потребують індивідуального запобігання, необхідно мати фактичні, правові та кримінологічні підстави. Фактичні підстави такого запобігання – реальна поведінка особи, в якій закладений потенційний злочин. Антисуспільна поведінка є реальним проявом особи, її головною спрямованістю і домінуючим внутрішнім змістом. Правові підстави – це врегульованість індивідуального запобігання нормами права. Чинне законодавство містить низку правових підстав індивідуального запобігання, але більшість з них має відомчий характер, що, зрозуміло, недостатньо. Під кримінологічними підставами необхідно розуміти наявність певного рівня кількісно-якісних показників криміногенності особи, що дозволяє виділити з маси відповідної категорії осіб саме тих, від кого з високим ступенем імовірності слід очікувати вчинення злочину.

Напрямами індивідуального запобігання злочинів є переконання, надання соціальної допомоги, примус. Заходи переконання - процес логічного обгрунтування особі думки про відмову від криміногенної поведінки, злочинних намірів, антисуспільних установок. На практиці позитивно зарекомендували себе такі заходи, як: індивідуальні і колективні бесіди, обговорення поведінки особи, прослуховування курсу лекцій на правові теми, встановлення над нею індивідуального або колективного шефства, стимулювання участі в громадській діяльності та ін. Криміногенна поведінка особи нерідко свідчить про її життєве неблагополуччя, конфлікти, побутову

неналагодженість та про інші труднощі. Особливо це стосується осіб з кримінальним минулим. Заходи соціальної допомоги - працевлаштування, поліпшення побутових умов, зміна способу життя шляхом підвищення соціального статусу, освіти, отримання престижної спеціальності, лікування, встановлення корисних контактів, вибору життєвих перспектив тощо.

Примус тягне для особи несприятливі наслідки фізичного, матеріального та технічного характеру. На практиці широко використовуються такі заходи примусу на криміногенну поведінку, як профілактичний контроль за місцем проживання або навчання особи з боку правоохоронних органів чи громадськості, адміністративний арешт і адміністративне затримання, штраф, адміністративний нагляд, улаштування у приймальники-розподільники для дорослих і неповнолітніх, припинення бродяжництва і жебрацтва та ін.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ

1. Запобігання злочинності - це сукупність різноманітних видів діяльності і заходів у державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки.

2. Предметом теорії запобігання злочинності є: поняття діяльності по запобіганню злочинності; її види, форми, рівні; суб’єкти і об’єкти цієї діяльності; організаційні і правові основи діяльності по запобіганню злочинності; тактика і методика здійснення заходів по запобіганню злочинності; особливості запобігання окремих видів злочинів.

3. Запобігання злочинності включає в себе різноманітні попереджувальні заходи, які грунтуються на певних принципах: законність, гуманність, наукова обгрунтованість, демократизм, диференціація, своєчасність, плановість, комплексність тощо.

4. Для належного впорядкування заходів по запобіганню злочинності, чіткого визначення рівня і напрямів попереджувальної діяльності суб'єктів, їх компетенції, природи самих заходів тощо виникає необхідність їх класифікації. Існують різні класифікації заходів по запобіганню злочинностиі з урахуванням тих цілей, які перед ними ставляться. Заходи можна класифікувати за: рівнем, масштабом, змістом, суб'єктами, об'єктами та інше.

2. ОБ’ЄКТИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Як відомо, злочинність зумовлюється комплексом негативних явищ і процесів різного походження, котрі і є так званими об'єктами попереджувального впливу. Теорія і практика боротьби зі злочинністю показують, що об'єкт запобіжного впливу – це все те, на що діє система запобігання злочинності, і включає: по-перше, уражені недоліками суспільні відносини в системі формування людини; по-друге, соціальні негативні (різні за походженням) традиції, стереотипи поведінки, найбільш поширені негативні звички людей, по-третє, окремих осіб, групи і контингенти осіб, які виявляють

ознаки протиправної' поведінки; в-четверте, сукупність конкретних негативних явищ, процесів, недоліків у різних сферах життя, які детермінують злочинну поведінку і вчинення конкретного злочину; в-п'яте, окремі негативні особистісні властивості людини, які провокують злочин або сприяють його вчиненню.

Таким чином, об'єкт діяння по запобіганню злочинності - це окремі або сукупність різних (за генезою, сферою, формами та інтенсивністю прояви) негативних явищ та процесів реальної дійсності матеріального чи духовного характеру, які призводять до виникнення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів.

Для об'єкта характерні такі властивості: криміногенність (саме вона виділяє його із сукупності негативних явищ), динамічність, що зумовлює постійну мінливість його кількісно-якісних показників; потенційність - нею пояснюється те, що окремі явища можуть швидко досягти високого ступеня криміногенності; латентність - криміногенність, яка прихована від спостерігача-дослідника.

Головною властивістю будь-якого об'єкта, є криміногенність. Поняття «криміногенність» тісно пов'язане із поняттям «криміногенний». Термін походить від латинської мови-злочин і грецької - рід, походження. Отже, це поняття, яким підкреслюється близька спорідненість, тісний взаємозв'язок явища, процесу, особи із злочинністю. Поняття «криміногенний» вживається у різних сполученнях: криміногенні фактори, криміногенна особа, криміногенне середовище, криміногенна ситуація тощо. Криміногенність - це така кримінологічне значуща властивість об'єкта запобігання злочинності, яка показує конкретну взаємозалежність об'єкта і конкретного злочину, злочинності взагалі. Криміногенність слід розглядати як таку властивість об'єкта, що здатна формувати антисуспільну спрямованість особи, яка знаходиться в безпосередньому з ним контакті, а також провокувати вчинення нею протиправних дій. Ця властивість виявляється через силу впливу об'єкта на злочинність, здатність його наводити причинні зв'язки. Криміногенність будь-якого об'єкта - величина змінна, тому вона може бути відображена як кількісно-якісна: ступінь криміногенності (тобто вище-нижче); криміногенний набір (більш-менш); криміногенний інтервал (ближче-далі).

Ступінь криміногенності - показник, який визначає міру цієї властивості і більшу чи меншу силу її впливу на злочинну мотивацію. За даними досліджень, алкогольне обтяження як криміногенна властивість особи досить висока серед вбивць і осіб, що заподіяли тяжке тілесне ушкодження на сімейно-побутовому грунті. Криміногенний набір - структурний показник криміногенності об'єкта. Криміногенність об'єкта - якість інтегральна, яка утворюється в свою чергу сукупністю і взаємозв'язком, як правило, негативних явищ, котрі сами по собі безпосередньо не пов'язані зі злочинністю. Відомо, наприклад, що початок злочинного шляху підлітків звичайно зумовлюється одночасною чи послідовною дією набору з 3-5 негативних явищ (неблагополуччя в сім'ї, небезпечне оточуюче середовище, рання алкоголізація та ін.). Криміногенний

інтервал - міра зростання чи зменшення криміногенності предмета, «відділення» або наближення його до причинної детермінації. Таким чином, чим вище ступінь криміногенності предмета, тим менший його криміногенний інтервал. Тим самим визначається «місто» (ближче-дальше) криміногенного об'єкта в причинному ланцюгу. В кримінологічній літературі відмічається, що найбільша криміногенність характерна для тих об'єктів, наявність яких у системі причин та умов злочинності з більшою імовірністю породжує злочинну детермінацію. Поняття криміногенного набору порівняльне невеликого поєднання найбільш значущих показників для будь-яких різновидів суб'єктів антисуспільної поведінки покладено в теоретичне обґрунтування прикладних прогностичних методик індивідуальної злочинної поведінки та її попередження.

Криміногенні об'єкти доцільно згрупувати так, щоб вони стали уразливими для тих чи інших - теж згрупованих відповідним чином - методів запобіжного впливу адекватних їм заходів. Тому природною підставою класифікації є характер криміногенних об'єктів, їх природа, генеза, умови існування. За цією підставою розрізняються групи криміногенних об'єктів соціального, правового і психогенного характеру. Група криміногенних об'єктів соціального характеру знаходиться в діапазоні від негативних явищ на рівні суспільства до криміногенних явищ і властивості конкретної особи (пияцтво, алкоголізм, наркоманія, вікгимний стан тощо). В групу криміногенних об'єктів правового характеру включаються явища, генеза яких лежить у сфері правових недосконалень, грубих помилок, протиправних дій, необгрунтованого, несвоєчасного, некомпетентного регулювання суспільних відносин на різних рівнях соціального буття. Група криміногенних об'єктів психогенного характеру охоплює ті психологічні, психіатричні та інші кримінологічне значущі аномальні явища, які дезорганізують суспільне життя, відіграють деструктивну роль у процесі соціалізації і ресоціа-лізації особи, перешкоджують їй чи обмежують її здатність адекватно оцінювати свої вчинки і діяти на основі такої оцінки.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ

1. Об'єкт діяння по запобіганню злочинності - це окремі або сукупність різних (за генезою, сферою, формами та інтенсивністю прояви) негативних явищ та процесів реальної дійсності матеріального чи духовного характеру, які призводять до виникнення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів.

2. Для об'єкта характерні такі властивості, як криміногенність; динамічність; потенційність; латентність.

3. СУБ'ЄКТИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

Суб'єкти запобігання злочинності - це державні органи, громадські організації, соціальні групи, службові особи чи громадяни, які спрямовують свою діяльність на розроблення і реалізацію заходів, пов'язаних з випередженням, обмеженням, усуненням криміногенних явищ та процесів, що породжують злочинність, а також недопущення вчинення злочинів на різних

злочинних стадіях, у зв'язку з чим мають права, обов'язки і несуть відповідальність.

За типом діяльності по запобіганню злочинності можна виділити таких суб'єктів, які: 1) визначають її основні напрями, завдання, форми (політику боротьби зі злочинністю), планують, спрямовують та контролюють її, забезпечують її правове регулювання; 2) здійснюють безпосереднє управління і координацію окремими напрямами і учасниками попередження злочинності; 3) виявляють та пізнають об'єкт попереджувального впливу та інформують про них інших суб'єктів; 4) виконують попереджувальні заходи щодо випередження, обмеження, усунення криміногенних явищ та процесів, захисту соціальних благ і особи; 5) реалізують заходи щодо запобігання і припинення злочинів і злочинності. Класифікуючи суб'єкти, потрібно враховувати: по-перше, всі вони відрізняються один від одного, але функціонують не ізольовано, а у взаємозв'язку, тим більше, що існує їх своєрідна ієрархія; по-друге, кожний суб'єкт наділений певними повноваженнями. Він є носієм конкретних прав і обов'язків. Множинність суб'єктів діяльності по запобіганню злочинності складає систему суб'єктів, що зумовлено різноманітністю об'єктів.

Під системою суб'єктів запобігання злочинності слід розуміти сукупність з'єднаних єдиною метою суб'єктів, які здійснюють свої повноваження у взаємозв'язку та по узгодженню в часі і просторі. Систему суб'єктів запобігання злочинності складають юридичні і фізичні особи, які внаслідок своїх повноважень, соціального статусу або громадського обов'язку виконують дану роботу. Це законодавчі органи, органи виконавчої і судової влади, органи державного і господарського управління, культурно-виховні, навчальні заклади, адміністрації установ, підприємств, фірм, трудові колективи, громадські організації і товариства, охоронні та приватні розшукові установи, сім'я, громадяни.

Будь-яка діяльність, у тому числі діяльність по запобіганню злочинності, будується на певних методах і формах її здійснення. Характеризуючи діяльність того чи іншого суб'єкта запобігання злочинів, потрібно враховувати, що вона здійснюється по двох основних напрямках: у співвідношенні заходів переконання із заходами примусу стосовно осіб, які порушують норми права і правила поведінки, встановлені суспільством. Тому тут використовують два методи: переконання і примусу. Якщо перший метод є більш гуманним, оскільки спрямований на переконання тієї чи іншої особи про недопущення протиправної поведінки, то другий пов'язаний із застосуванням тих чи інших заходів примусу до осіб, які допускають відхилення у поведінці. Безумовно, названі методи повинні застосовуватися з урахуванням соціальної запущеності особи.

До державних суб'єктів законодавчої влади належать перш за все Верховна Рада України, її комітети та народні депутати. Відповідно до Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент - Верховна Рада України, яка визначає засади внутрішньої, зовнішньої політики, затверджує загально-державні програми економічного, науково-

технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля, створює законодавчу основу здійснення загальносоціального і соціально-кримінологічного запобігання злочинності. Повноваження парламенту України дають йому підстави для розроблення головних напрямів боротьби зі злочинністю, створення для цього достатньої правової бази, істотно впливати на кримінологічну політику держави, а взагалі своєю діяльністю сприяти зниженню кількісно-якісних показників злочинності.

Президент України є главою держави, гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Перш за все Президент України на основі та на виконання Конституції і законів України затверджує комплексні програми запобігання злочинності. Метою таких програм є забезпечення активної наступальної протидії злочинності та досягнення уповільнення темпів й зростання на основі чітко визначених пріоритетів, поступового нарощування зусиль держави і громадськості, вдосконалення законодавства, організації, засобів і методів запобігання і розкриття злочинів. Крім того, своїми указами Президент України корегує напрями боротьби зі злочинністю. З 1993 р. при Президентові України діє Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю.

Кабінет Міністрів України та інші органи виконавчої влади (державні адміністрації різних рівнів) здійснюють заходи щодо забезпечення громадського порядку і боротьби зі злочинністю, відповідно до Конституції України контролюють і координують виконання комплексних програм профілактики злочинності, організують їх наукове супроводження і ресурсне забезпечення та інше.

Серед суб'єктів запобігання злочинності важливе місце посідають органи місцевого самоврядування, які за своїми повноваженнями здійснюють організаційно-управлінські функції щодо запобігання злочинності, організують і координують роботу відповідних суб'єктів системи запобігання злочинності, займаються їх ресурсним забезпеченням, контролюють виконання постанов і рішень вищих органів влади і своїх власних питань запобігання злочинів на підвідомчій території.

Одним із напрямів органи прокуратури є участь прокурора у розробленні державними органами влади комплексних планів запобігання злочинності, сприяння розвитку діяльності щодо запобігання злочинності громадськістю, організація роботи по кримінологічній поінформованості населення та правовій пропаганді, координація. Служба безпеки України, митні органи України, органи охорони державного кордону, державна податкова служба України здійснюють широкомасштабную діяльність щодо спеціально-кримінологічного запобігання правопорушень, які загрожують громадській, державній, економічній та іншим видам безпеки України. Слід відмітити особливу роль у спеціально-кримінологічному попередженні численних державних контрольних органів: державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, Антимонопольного комітету, Фонду державного майна

України та інших органів державного контролю, які здійснюють правозастосовно-охоронні функції. Згідно зі своїми повноваженнями по контролю за виконанням законів у різних сферах народного господарства і природокористування вони здійснюють різноманітні заходи і засоби щодо недопущення вчинення злочинів; усунення і обмеження тих криміногенних факторів, які їх породжують або сприяють їм. Основними напрямами попереджувальної роботи судових органів є: а) виявлення і усунення причин та умов, які сприяли вчиненню злочину; б) виховно-профілактична функція; в) підвищення попереджувальної активності громадян. Міністерство юстиції України є провідним органом у системі центральних органів виконавчої влади в забезпеченні реалізації державної правової політики, правової експертизи проектів нормативних актів, державної реєстрації та систематизації законодавства України, координації нормотворчої діяльності центральних органів виконавчої влади та роботи з адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу, захисту прав і свобод людини, розвитку правової інформатизації, формуванні у громадян правового світогляду тощо. Здійснюючи організаційне керівництво і контрольно-ревізійні функції, органи юстиції спрямовують і стимулюють попереджувальну діяльність підлеглих органів (департаменти нотаріату та ліцензування юридичної практики, державної виконавчої служби, у справах громадського стану громадян та ін.).

У правовій державі невід'ємною складовою частиною системи захисту особи, її конституційних прав і свобод с адвокатура. Органи адвокатури у межах своїх професійних завдань і компетенції здійснюють процесуальну і позапроцесуальну діяльність щодо запобігання злочинності. У попередженні злочинності активну участь беруть органи державного і господарського управління, культурно-виховні навчальні заклади, адміністрації установ, підприємств, фірм, трудові колективи, охоронні та приватні розшукові установи, які, діючи у межах єдиної системи запобігання правопорушень, вирішують важливі питання усунення широкого кола криміногенних об'єктів. Вони здійснюють цю функцію на рівні як загального, так і спеціально-кримінологічного запобігання.

Засобам масової інформації надано право на збирання, аналіз і поширення інформації, яка привертає увагу до тих чи інших суспільних криміногенних явищ і процесів, недоліків у діяльності державних і недержавних органів і організацій, а також їх посадових осіб. Закріплений нормативними актами обов'язок правоохоронних органів відповідним чином реагувати на неї, можливість створювати громадську думку — все це робить засоби масової інформації важливим суб'єктом запобігання злочинності. Їх попереджувальний потенціал ще не вичерпаний.

Сім'я, деякі громадські організації і об'єднання громадян, тобто профспілки, добровільні громадські формування для захисту порядку, ради профілактики, громадські пункти охорони порядку, козацькі куріні, фонди, рухи, релігійні та багато інших організацій громадського контролю також належать до суб'єктів запобігання злочинності. Тісний зв'язок спеціалізованих

суб'єктів боротьби зі злочинністю з сім'єю, населенням і громадськими організаціями забезпечує ефективність попереджувальної практики.

Громадяни також являються суб'єктами запобігання злочинності. Формами соціальної активності громадян у сфері запобігання злочинності являються: а) участь у діяльності громадських організацій; б) участь у діяльності трудових колективів; в) неформальну реалізацію громадського обов'язку.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

1. Суб'єкти запобігання злочинності - це державні органи, громадські організації, соціальні групи, службові особи чи громадяни, які спрямовують свою діяльність на розроблення і реалізацію заходів, пов'язаних з випередженням, обмеженням, усуненням криміногенних явищ та процесів, що породжують злочинність, а також недопущення вчинення злочинів на різних злочинних стадіях, у зв'язку з чим мають права, обов'язки і несуть відповідальність.

2. За типом попереджувальної діяльності можна виділити таких суб'єктів, які: 1) визначають її основні напрями, завдання, форми (політику боротьби зі злочинністю), планують, спрямовують та контролюють її, забезпечують її правове регулювання; 2) здійснюють безпосереднє управління і координацію окремими напрямами і учасниками запобігання злочинності; 3) виявляють та пізнають об'єкт попереджувального впливу та інформують про них інших суб'єктів; 4) виконують попереджувальні заходи щодо випередження, обмеження, усунення криміногенних явищ та процесів, захисту соціальних благ і особи; 5) реалізують заходи щодо запобігання і припинення злочинів і злочинності.

4. ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ КООРДИНАЦІЇ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Координація (лат. – узгодження, співпідпорядкування, приведення у відповідність понять, дій, функцій і т.ін.). Координувати – означає узгоджувати.

В юридичній літературі термін «координація» використовується тоді, коли мова іде про взаємоузгоджень спільну діяльність різних органів та організацій, котрі приймають участь у боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями.

Значення координації дій правоохоронних та інших органів полягає у тому, що вона дозволяє об’єднати їх зусилля у справі запобігання злочинів і на цій основі добиватися більших результатів у більш стислі терміни і з меншими витратами сил. Координація сприяє створенню єдиного фронту боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями, що є необхідною умовою успіху.

Термін «координація» за своїм змістом близький до терміну «взаємодія», який визначає взаємозв’язок, взаємопідтримку. В юридичній літературі поняття «взаємодія» досить чітко не сформульовано. Однак, дане поняття

використовується тоді, коли мова іде про взаємоузгоджень діяльність різних органів та організацій у боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями.

В літературі було висловлено думку, що взаємодія – більш широке поняття, ніж координація, і охоплює всі форми зв'язків між суб'єктами боротьби зі злочинністю, що мають загальні цілі та завдання.

Ми вважаємо, що відношення координації та взаємодії не однозначні за своїм змістом. При відносинах взаємодії обидві сторони повинні організовувати данні відносини і тому у кожному конкретному випадку мова іде про роль організатора взаємодії. Така роль може виконуватися то одним, то іншим органом в різних ситуаціях. Відносини взаємодії суб'єктів профілактики правопорушень можна виразити формулою:

С ⟺ С

При відносинах координації одна із сторін є організатором даних відносин, а інша, хоча і повинна вступати у відносини координації, але організовувати їх не зобов'язана. Відносини координації можуть бути виражені формулою

С ⟹ О

С – організатор координації, і в цьому розумінні суб'єкт управління, а О – об'єкт управлінської діяльності.

Так, на наш погляд, відрізняються поняття «координація» та «взаємодія» як види відносин між суб'єктами профілактики злочинів та інших правопорушень. Разом із тим, відносини координації не слід змішувати з відносинами субординації. Останні існують між керівниками та підлеглими і характеризуються розпорядливістю та виконавством, керівництвом та підпорядкуванням. Зміст відносин субординації полягає у тому, що керівник на основі існуючого правового статусу та нормативного акту визначає цілі, завдання, обов'язки підлеглого, а останній повинен чітко виконувати ці приписи. Координатор та інші суб'єкти координації не пов'язані між собою відносинами підлеглості. Відносини координації складаються між різними органами та відомствами одного рівня та спрямовані на досягнення узгодженості їх дій з метою успішного вирішення задач, поставлених перед ними.

На основі викладеного можна зробити висновок про те, що єдність дій суб'єктів профілактики забезпечується, з одного боку, взаємодією самих суб'єктів профілактики, а з іншого – координуючою діяльністю органів та організацій, на які такий обов'язок покладений чинними законодавством.

В літературі і на практиці розрізняють декілька видів координації. Першим та всеохоплюючим видом координації є адміністративно-територіальна координація, посередництвом якої забезпечується узгодженість дій всіх суб'єктів протидії та запобігання злочинів, що функціонують на певній території. Даний вид координації складається із трьох рівнів: республіканського, регіонального та місцевого. На кожному рівні функціонує орган, який організовує координацію, і складається з представників

взаємодіючих суб'єктів боротьби зі злочинністю. Дана система координації як в теоретичному, так і в практичному розумінні перебуває в стадії розвитку, що обумовлює необхідність розгляду її окремих найбільш важливих аспектів.

Важлива роль у становленні та розвитку в Україні інституту адміністративно-територіальної координації належить Указу Президента України від 18 червня 1993 р. № 218/АЗ «Про Координаційний комітет з питань боротьби зі злочинністю». Через деякий час Указом Президента України від 26 листопада 1993 р. даний орган було перейменовано в Координаційний комітет по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю.

У відповідності з названими Указами на Координаційний комітет було покладено виконання наступних завдань:

- здійснення координації роботи правоохоронних органів та інших державних установ у сфері боротьби зі злочинністю;
- організація контролю за виконанням державними органами законодавства з питань боротьби зі злочинністю;
- об'єднання зусиль державних органів та громадськості для запобігання злочинів;
- підготовка пропозицій відносно змін законодавства з питань боротьби зі злочинністю.

Для розв'язання вказаних завдань Координаційний комітет був наділений досить широкими повноваженнями:

- заслуховувати доповіді міністрів, інших керівників з питань боротьби зі злочинністю та приймати по них рішення;
- давати обов'язкові для всіх суб'єктів рекомендації про усунення причин та умов, що сприяли злочинним проявам;
- доручати органам або створеним комісіям проведення перевірок з дотримання різними суб'єктами фінансово-облікової дисципліни;
- передавати матеріали в органи прокуратури для вирішення питання про притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності;
- ставити питання про відповідальність службових осіб за серйозні прорахунки та упущення у боротьбі зі злочинністю;
- безперешкодно відвідувати об'єкти та знайомитися з матеріалами, що стосуються боротьби зі злочинністю;
- формувати робочі групи для розробки пропозицій відносно удосконалення законодавства з питань боротьби зі злочинністю та охорони правопорядку.

До складу Координаційного комітету увійшли керівники правоохоронних органів, юридичних наукових та навчальних закладів, інших установ. Очолив Комітет Президент України, що, з одного боку, придало Комітету високий авторитет, а з іншого – зробило його органом, який стоїть над усіма відомствами, що приймають участь у боротьбі зі злочинністю. Після цього головами Координаційного комітету стали призначатися інші службові особи, і тим самим було усунуто відзначений момент, що суперечить принципам координації.

Другим видом координації є координація, в рамках якої забезпечується узгодженість дій органів прокуратури, МВС, СБУ, державної податкової служби та інших правоохоронних органів, що приймають участь у боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями. Організовують координацію цього виду Генеральний прокурор України, прокурори областей та міст, районів.

Об'єктивна потреба в узгодженості дій правоохоронних органів обумовлена особливою їх роллю у боротьбі зі злочинністю та попередженням правопорушень, наявністю у них загальних цілей та завдань в цій сфері. Генеральний прокурор України своїм наказом № 3 від 14 січня 2002 р. «Про удосконалення координації діяльності правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю» визначив задачі прокурорів, підкреслив при цьому, що прокурорська координація діяльності правоохоронних органів є одним із важливих напрямків в роботі прокуратури.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

1. В юридичній літературі термін «координація» використовується тоді, коли мова іде про взаємоузгоджень спільну діяльність різних органів та організацій, котрі приймають участь у боротьбі зі злочинністю та іншими правопорушеннями.

2. Значення координації дій правоохоронних та інших органів полягає у тому, що вона дозволяє об'єднати їх зусилля у справі запобігання злочинів і на цій основі добиватися більших результатів у більш стислі терміни і з меншими витратами сил. Координація сприяє створенню єдиного фронту боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями, що є необхідною умовою успіху.

3. Єдність дій суб'єктів профілактики забезпечується, з одного боку, взаємодією самих суб'єктів профілактики, а з іншого – координуючою діяльністю органів та організацій, на які такий обов'язок покладений чинними законодавством.

5. ПРИНЦИПИ КООРДИНАЦІЇ ДІЙ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Немає потреби доказувати, яке важливе значення мають рішення координаційних нарад для забезпечення єдності дій правоохоронних органів у сфері протидії злочинності. Однак, організуюче значення вони мають лише тоді, коли відповідають вимогам, що до них пред'являються.

Перш за все, рішення, що приймаються, повинні бути спрямовані на досягнення найбільш важливих профілактичних цілей та завдань. Націленість рішень на досягнення другорядних завдань профілактики злочинів призводить до мінімального позитивного результату при значних витратах людських, матеріальних та інших ресурсів. образно кажучи, відбувається «стрелба из пушек по воробьям».

Істотною умовою ефективності рішень, що приймаються координаційними нарадами, є їх конструктивність. На жаль, більшість рішень таких нарад мають поверховий характер, не містять в собі конкретних

пропозицій по досягненню профілактичних цілей і завдань, що, відповідно, зводить нанівець їх організаційну роль у сфері протидії злочинності.

Поширеним недоліком є також те, що рішення координаційних нарад часто містять у собі пропозиції, реалізація яких тягне за собою зміщення компетенції правоохоронних органів. Необхідно підкреслити, що в процесі узгодженої діяльності по досягненню загальних цілей та завдань правоохоронні органи діють в межах своєї компетенції, використовують при цьому притаманні їм форми та методи профілактичної роботи.

Привертає увагу і те, що багато рішень нарад сформульовані більш категорично, а інколи, - таким чином, що вони звучать як наказ вищестоящого органу. У зв'язку із цим необхідно підкреслити, що рішення, які приймаються координаційними нарадами, мають рекомендаційний характер, і тут неприпустима повелительна форма. Випадки, коли такі документи формулюються у формі наказу, слід розглядати, як необґрунтовані спроби координаційної наради привласнити собі право керівного органу, який стоїть над органами прокуратури, Національної поліції, суду, що суперечить принципам та задачам координації. Зазначене не означає, що фактичне виконання рішень координаційних нарад у кожному конкретному випадку залежить від точки зору того або іншого правоохоронного органу. Навпаки, спільно прийняті правоохоронними органами рішення є для виконавців такими ж обов'язковими, як і заходи відомчих планів. Невизнання цього на практиці зводить практично на нівець зусилля прокурорів та керівників інших органів по узгодженню дій у сфері боротьби зі злочинністю.

Важливою умовою ефективності рішень координаційних нарад є їх узгодженість з раніше прийнятими рішеннями правоохоронних органів та інших органів (державних та недержавних) у сфері профілактики злочинів. В іншому випадку реалізація їх ускладнюється, і мета може не бути досягнута. Більше того, рішення координаційних нарад, що суперечать раніше прийнятим рішенням з цих питань, які суперечать або ідуть у розріз з раніше прийнятими, практично дезорганізують профілактичну роботу.

Відзначені недоліки в роботі координаційних нарад правоохоронних органів є одночасно і основними напрямами удосконалення координації діяльності правоохоронних органів. Важливу роль в усуненні цих недоліків можуть и повинні відігравати прокурори, які активно виконують свої обов'язки по координації діяльності правоохоронних органів (координація дій слідчих груп по розслідуванню багатоепізодних, серійних, резонансних злочинів). Стосовно організації та проведення координаційних нарад обов'язки прокурора полягають, на наш погляд, у тому, щоб:

- спільно з керівниками інших правоохоронних органів визначити коло питань, що вимагають свого розв'язання на координаційній нараді;

- по узгодженню з керівниками інших органів скликати координаційні наради;

- керує роботою по підготовці питань, що виносяться на обговорення координаційної наради;

- підводить підсумки роботи координаційної наради;

- спільно з керівниками інших правоохоронних органів формулює рішення координаційної наради.

Важливе координаційне навантаження має робота прокурора по контролю за реалізацією рішень координаційних нарад. Ми поділяємо точку зору, що контроль за виконанням тієї частини узгоджених заходів, що виконуються кожним органом самостійно, повинні здійснювати керівники цих органів. Разом із тим, контроль за виконанням прийнятого народою рішення в цілому здійснює прокурор.

Заслуговує уваги той факт, що практика, коли початок координаційної наради пов'язаний зі звітуванням керівників правоохоронних органів про хід виконання раніше поставлених завдань. При цьому є можливість висловити зауваження стосовно потреб у коригуванні раніше прийнятих рішень, їх зміні у зв’язку із змінами оперативної обстановки чи криміногенної ситуації, а також вказати на необхідність залучення певних категорій спеціалістів для досягнення остаточної мети прийнятого рішення (при розслідуванні кримінальної справи, по якій необхідно проведення не лише криміналістичних, а й мистецькознавчих, літературних експертиз, - залучення відповідних експертів, філологів, перекладачів). В сукупності з іншою інформацією, яка завжди присутня в прокуратурі у зв’язку із здійсненням нею функції нагляду, прокурор може об’єктивно оцінити стан роботи по виконанню того чи іншого рішення координаційної наради і при необхідності внести корективи в цю роботу.

Єдність дій суб’єктів боротьби зі злочинністю забезпечується, з одного боку, взаємодією між собою самих правоохоронних органів, на які покладено виконання певних завдань; а з іншого – організаційною роботою прокуратури. В рамках координаційної функції прокурор організовує:

- спільні узагальнення практики правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю в цілому та за окремими її напрямками (з організованою, терористичної спрямованості, зовнішньоекономічною і т.ін.);

- проводить координаційні наради працівників правоохоронних органів;

- організовує контроль за виконанням спільних заходів;

- приймає заходи по узгодженості дій різних правоохоронних органів, залучених до виконання спільних завдань по боротьбі зі злочинністю.

Координуюча роль прокурора не зменшує значення інших правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю, не ставить їх в залежність і під контроль прокуратури.

ВИСНОВКИ З П’ЯТОГО ПИТАННЯ:

1. Координація здійснюється на основі:

- дотримання законності;

- рівності всіх учасників координації у постановці питань, вселенні пропозицій, розробці рекомендацій та заходів;

- самостійності кожного учасника взаємодії (кожного правоохоронного чи іншого органу) в межах наданих йому законодавством України повноважень при виконанні узгоджених рішень, рекомендацій та заходів;

- відповідальності керівників кожного правоохоронного органу за виконання узгоджених на координаційній нараді заходів.

ВИСНОВКИ ЗТЕМИ:

1. Запобігання злочинності – це сукупність різноманітних видів діяльності і заходів в державі, спрямованих на вдосконалення суспільних відносин з метою усунення негативних явищ та процесів, що породжують злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки.

2. Запобігання злочинності включає в себе різноманітні попереджувальні заходи, які грунтуються на певних принципах: законність, гуманність, наукова обгрунтованість, демократизм, диференціація, своєчасність, плановість, комплексність тощо.

3. Для належного впорядкування попереджувальних заходів, чіткого визначення рівня і напрямів попереджувальної діяльності суб'єктів, їх компетенції, природи самих заходів тощо виникає необхідність їх класифікації. Існують різні класифікації попереджувальних заходів з урахуванням тих цілей, які перед ними ставляться. Заходи можна класифікувати за: рівнем, масштабом, змістом, суб'єктами, об'єктами та інше.

4. Об'єкт запобігання злочинності - це окремі або сукупність різних (за генезою, сферою, формами та інтенсивністю прояви) негативних явищ та процесів реальної дійсності матеріального чи духовного характеру, які призводять до виникнення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів. Для об'єкта характерні такі властивості, як криміногенність; динамічність; потенційність; латентність.

5. Суб'єкти запобігання злочинності - це державні органи, громадські організації, соціальні групи, службові особи чи громадяни, які спрямовують свою діяльність на розроблення і реалізацію заходів, пов'язаних з випередженням, обмеженням, усуненням криміногенних явищ та процесів, що породжують злочинність, а також недопущення вчинення злочинів на різних злочинних стадіях, у зв'язку з чим мають права, обов'язки і несуть відповідальність.

6. Кримінологічна координація у протидії злочинності – це спільна діяльність різних правоохоронних органів, державних органів і недержавних структур, спрямована на здійснення налагодженої та ефективної роботи у попередженні злочинності в цілому та за окремими напрямами.

7. Кримінологічна взаємлдія – це діяльність, спрямована на узгодження дій різних правоохоронних органів у здійсненні захлдів по боротьбі зі злочинністю та при проведенні окремих спільних заходів, спрямованих на боротьбу з певними видами злочинів, пошуком та затриманням злочинців, обліком злочинів та осіб, які їх вчинили тощо.

7. Метою координації та взаємодії є підвищення ефективності діяльності всіх державних структур у протидії злочинності.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ДАНОЇ ТЕМИ

Під час лекції розглядаються лише базові поняття кримінології як комплексної науки. У зв'язку з цим, під час підготовки до семінарського заняття відпрацювати наступні питання:

1. Співвідношення понять «протидія злочинності», «запобігання», «попередження», «профілактика», «контроль», «боротьба» та ін.
2. Правові засади запобігання злочинності в Україні.
3. Об'єкти та суб'єкти запобігання злочинності.
4. Організація і управління процесом запобігання злочинності.

ТЕМА 7. КРИМІНОЛОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

(2 години)

План

1. Поняття та завдання кримінологічного прогнозування.
2. Види і методи кримінологічного прогнозування.
3. Поняття та завдання кримінологічного планування.
4. Види і етапи кримінологічного планування

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 2.07.2015 р.
2. Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з організації планування в Міністерстві внутрішніх справ України» від 14.11.20І6 № 1208.
3. Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, затверджено наказом МВС України від 08.02.2019 № 100.
4. Положення про єдину інформаційну систему Міністерства внутрішніх справ, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 14.11.2018 р. № 1024.
5. Стратегія розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 № 1023-р.
6. Криминология и профилактика преступлений: учебник / под. ред. А.И. Алексеева. М.: МВШМ МВД СССР, 1989. 431 с.
7. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології. Т. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2007. 712 с.
8. Кримінологія: підручник / В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.Ю. Валуйська та ін.; за ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкіна. Х.: Право, 2014. 440 с.
9. Кримінологія: навчальний посібник для підготовки до екзаменів / Т.В. Корнякова, Н.С. Юзікова. Дніпропетровськ, 2015. 100 с.
10. Кримінологія: підручник : практикум / [кол. авт.: Ю. В. Александров

та ін.]; НАН України, Київ. ун-т права. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 341 с.

11. Кримінологія: підручник / А.М. Бабенко, О.Ю. Бусол, О.М. Костенко та ін.; за заг. ред. Ю.В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова. 2-ге вид., перероб. та допов. Харків : Право, 2018. 416 с.

12. Кримінологія. Академічний курс / Кол. авторів; за заг. ред. О.М. Литвинова. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 538 с.

13. Кримінологія: підручник / заг. ред. І.Г. Богатирьова, В.В. Топчія. Київ: ВД Дакор, 2018. 352 с.

14. Панкратов В.В. Методология и методика криминологических исследований: монография. М., 1972. 320 с.

15. Закалюк А.П. Прогнозирование и предупреждение индивидуального преступного поведения: монографія. - М., 1988. 312 с.

16. Крикунов Г.Н. Криминологическое прогнозирование и борьба с преступностью: монографія. Днепропетровск: Юридическая академия МВД Украины, 2002. 104 с.

17. Кримінологічна діяльність суб'єктів кримінального судочинства : монографія / [В.Л. Давиденко, О.О. Титаренко, М.Л. Давиденко, О.М. Литвинов; за заг. ред. Л.М. Давиденка]. Харків : Тимченко, 2011. 214 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Формування теоретичних знань, спрямованих на з'ясування і засвоєння слухачами поняття кримінологічного прогнозування та планування і визначення ролі прогнозування та планування у попереджувальній діяльності поліції.

ВСТУП

Одним із проявів суспільного життя є злочинність, яка впродовж окремих відрізків часу змінюється і видозмінюється як за своєю кримінальною сутністю, так і у соціально-політичному розумінні. Щоб надійно протистояти цьому явищу, передбачити можливі його прояви, необхідне кримінологічне прогнозування.

Найчастіше прогнози поділяються на соціальні, спрямовані на передбачення динаміки суспільних явищ, та індивідуальні, які прогнозують поведінку окремих осіб. В широкому розумінні індивідуальні прогнози теж є соціальними, оскільки поведінка людини має суспільний характер. За галузевим принципом розрізняють політичні, економічні, науково-технічні, демографічні, кримінологічні та інші види прогнозів.

Кримінологічне прогнозування – це не самоціль, а лише вихідний етап для вироблення кримінологічної політики і здійснення планування процесу боротьби зі злочинністю.

І. ПОНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ І ВИДИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

Кримінологічне прогнозування є частиною соціального прогнозу, який охоплює всі явища і процеси життєдіяльності суспільства: перспективи розвитку науки й техніки, економіки, демографічних й етнічних процесів, охорони здоров'я, освіти, мистецтва, держави і права тощо. Тому видами галузевого прогнозування можуть бути будь-які специфічні сфери суспільства. Однією з важливих галузей соціального прогнозування виступає передбачення розвитку кримінологічно значимих явищ і процесів.

Будь-яке прогнозування – це спроба проникнути у майбутній стан прогнозованого явища. Прогнозування – це процес отримання наукового знання про майбутнє, що ґрунтується на закономірностях певних явищ, в результаті аналізу їх стану в минулому і сьогоденні. Прогноз – це результат передбачення, висновок про ймовірність настання певних змін в об'єкті дослідження.

Таким чином, кримінологічне прогнозування – це діяльність, спрямована на обробку і аналіз кримінологічної інформації з метою одержання знання про майбутній стан злочинності, окремих її видів і груп або вірогідності вчинення злочину окремою особою. Кримінологічний прогноз – це висновок, одержаний в результаті прогнозування про майбутній рівень, структуру, динаміку злочинності, а також про реальну можливість вчинення злочину конкретною особою.

Метою кримінологічного прогнозування (відповідно до предмета кримінології) є встановлення всіх параметрів злочинності в майбутньому, виявлення на цій основі небажаних тенденцій та пошук засобів їх зміни у позитивному напрямку.

Кримінологічний прогноз повинен дати відповідь на такі запитання:

- як виглядатимуть із заданою вірогідністю на відповідний термін основні показники злочинності (стан, рівень, структура, динаміка);
- яка ймовірність змін у видах злочинності, а відтак і в категоріях злочинців;
- які саме чинники і за якою силою негативно чи позитивно впливатимуть на злочинність;
- які категорії осіб можуть поповнити коло злочинців;
- яке існує співвідношення між найближчими і більш віддаленими завданнями боротьби зі злочинністю та які заходи найпридатніші для їх досягнення.

Практичне значення кримінологічного прогнозування полягає у забезпеченні планової і цілеспрямованої діяльності державних органів і громадських організацій, які беруть участь у боротьбі зі злочинністю. Вони орієнтуються на вибір адекватних засобів протидії цьому негативному явищу з урахуванням як наявних ресурсів, так і тих, що з'являться згодом. Прогнозування дозволяє заздалегідь підготуватися до вирішення нових проблем, застерегти суб'єктів профілактики від такої ситуації, коли вони постають перед здійсненим фактом і змушені займатися вже наслідками, які склалися, не маючи можливості діяти на випередження.

У науковій літературі вже давно висловлювалися думки про потребу поряд із загальносоціальною проводити й індивідуальну профілактику злочинів. На ранніх етапах розвитку кримінології об'єктом профілактичного впливу обиралися особи, які вже скоїли злочин. Тобто йшлося про індивідуальну профілактику рецидивну. Обрання об'єктом індивідуального прогнозування осіб, які скоїли злочин, було обумовлено низкою причин. По-перше, в усьому масиві громадян не треба шукати особу, яка здатна скоїти злочин, бо злочинець апріорі є такою особою. По-друге, оскільки дана особа вже скоїла злочин, то вона перебуває або в пенітенціарному закладі, або під наглядом правоохоронних органів, а тому дослідникові легше спостерігати за нею. По-третє, під час попереднього слідства та судового розгляду справи був накопичений матеріал про цю особу, і кримінолог мав можливість вивчити цей матеріал, зменшуючи затрати часу на збір інформації про неї. І головне, особа злочинця становить суспільну небезпеку і тому вимагає особливої уваги в плані профілактичного впливу. Ці обставини дають ключ для розуміння факторів, що ускладнюють загальну індивідуальну профілактику злочинів. Справа в тому, що держава не має ресурсів для індивідуальної профілактичної роботи з кожним членом суспільства, та в цьому й немає потреби. Отже виникає необхідність виявлення тих осіб, які схильні до вчинення злочинів. Вирішення цього завдання і покладено на прогнозування індивідуальної злочинної поведінки.

Під прогнозуванням індивідуальної злочинної поведінки розуміється кримінологічне судження щодо визначення ступеня вірогідності вчинення конкретною особою злочину в майбутньому, відмови від злочинної діяльності або законослухняної поведінки після відбування покарання.

На думку А.П. Закалюка, методика індивідуального кримінологічного прогнозування має складатися з чотирьох частин, забезпечуючи послідовне вирішення наступних завдань:

- вивчення сучасного і минулого характеру поведінки особи й чинників, що її обумовлюють, середовища та ситуації, їх ознак, закономірностей формування, розвитку та проявів (здійснюється, як правило, шляхом застосування соціологічних методів і носить назву "методика ретроспекції");

- виявлення серед ознак, вказаних в п. 1, тих із них, які мають прогностичне значення; встановлення їх якісної ролі та кількісних показників, у тому числі в системі показників, найзручніших для практичного прогностичного застосування (найчастіше проводиться з використанням кількісних методів та шляхом кримінологічної інтерпретації результатів і носить назву "методика діагностики");

- створення прикладної моделі прогнозу злочинної поведінки (використовується метод моделювання ознак, зазначених у п. 2, та кількісних методів для визначення вірогідності прогнозованих висновків; це методика, власне, прогнозу);

- практичне прогнозування (здійснюється завдяки створенню і застосуванню методики, що визначає порядок, правила та способи користування прогностичною моделлю).

Треба зазначити, що наприкінці 60 – початку 70-х років минулого століття вітчизняні кримінологи почали активно розробляти проблему індивідуального кримінологічного прогнозування. Праця Г.А. Аванесова "Теория и методология криминологического прогнозирования" дала поштовх до створення відповідних методик. Вагомий внесок у цю справу зробили Ю.М. Антонян, Ю.Д. Блувштейн, А.Ф. Зелінський, А.П. Іващенко, Л.А. Ігнатьєв, Г.М. Міньковський, А.А. Новіков та інші.

Дослідження показали, що тип особи є своєрідною інтегративною моделлю, яка дає змогу встановлювати відповідність конкретної особи даній моделі. Виділення типів особи злочинців, а також осіб, від яких з високим ступенем ймовірності можна очікувати скоєння злочину, лежить в основі моделей їх типових ознак. Прогноз злочинної поведінки базується на встановленні належності (або неналежності) ознак даної особи до вказаних моделей.

Типологія осіб проводиться, як правило, за трьома критеріями: характером і змістом антисоціальної спрямованості; її інтенсивністю; глибиною антисуспільної спрямованості. Так, за глибиною антисуспільної спрямованості виокремлено осіб: асоціального типу, антисоціального типу, суспільно небезпечного типу. В свою чергу, останній тип поділяється на осіб: некримінального різновиду, передкримінального різновиду і кримінального різновиду. В ході емпіричних досліджень були виявлені ознаки, значимі для прогнозу злочинної поведінки. Вони, як правило, показують негативне ставлення особи до таких соціальних цінностей, як праця, освіта, культура, сім'я, виховання підростаючого покоління, нормальне спілкування з людьми, дотримання норм моралі і права, тобто свідчать про належність до типу осіб антисуспільної спрямованості; вказують, що ці особи своєю поведінкою завдають шкоди названим соціальним цінностям, тобто відносяться до суспільно небезпечного типу.

Враховуючи систематичність антисуспільних проявів та небажання відмовитись від такого способу життя навіть за умови громадського і адміністративного впливу, можна зробити висновок, що особа, якій властиві вказані ознаки, з високою вірогідністю може скоїти злочин, а отже досягла передкримінального стану.

Однак тут треба мати на увазі, що людина – істота непередбачувана в силу того, що вона, на відміну від істот природи (тварин), наділена свободою волі. І який варіант поведінки – злочинний чи незлочинний – вона вибере в кожному конкретному випадку залежить тільки від неї самої. Людина – причина і результат своєї діяльності. Тому в якому б передкримінальному стані не знаходилась особа, підставою для застосування до неї заходів правового характеру можуть бути тільки вчинені діяння, які заборонені законом.

Сказане не означає, що прогнозування індивідуальної злочинної поведінки втрачає будь-який практичний сенс. Прогноз розвитку особи та її поведінки є важливим елементом індивідуальної профілактики злочинів, виправлення засуджених, їх реадаптації після відбування покарання тощо. Але наразі правильніше говорити про прогнозування поведінки не конкретної особи, а певних типів осіб з більш або менш вираженими криміногенними ознаками.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

1. Кримінологічне прогнозування – це діяльність, спрямована на обробку і аналіз кримінологічної інформації з метою одержання знання про майбутній стан злочинності, окремих її видів і груп або вірогідності вчинення злочину окремою особою.

2. Кримінологічний прогноз – це висновок, одержаний в результаті прогнозування про майбутній рівень, структуру, динаміку злочинності, а також про реальну можливість вчинення злочину конкретною особою.

3. Метою кримінологічного прогнозування (відповідно до предмета кримінології) є встановлення всіх параметрів злочинності в перспективі, виявлення на цій основі небажаних тенденцій та пошук засобів їх зміни у позитивному напрямку.

4. Під прогнозуванням індивідуальної злочинної поведінки розуміється кримінологічне судження щодо визначення ступеня вірогідності вчинення конкретною особою злочину в майбутньому, відмови від злочинної діяльності або законослухняної поведінки після відбування покарання.

2. ВИДИ І МЕТОДИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ.

Традиційно проводяться наступні види кримінологічного прогнозування: 1) прогнозування злочинності; 2) прогнозування окремих форм злочинності, груп чи видів злочинів; 3) прогнозування індивідуальної злочинної поведінки; 4) прогнозування можливого розвитку деяких видів людської поведінки в суспільно небезпечні форми, що потребують своєчасної криміналізації.

Прогнозування тенденцій і закономірностей розвитку злочинності, її окремих форм, груп чи видів злочинів ґрунтується на вивченні динаміки розвитку цього масового негативного соціального явища і тих факторів, що детермінують його як свій наслідок.

Прогнозування індивідуальної злочинної поведінки здійснюється на знанні морально-психологічних характеристик особистості, системи її диспозицій і установок, а також дозлочинної чи посткримінальної поведінки індивіда.

Прогнозування різноманітних форм антисоціальної поведінки ґрунтується на знанні впливу умов сімейного виховання особи, найближчого побутового оточення, особливостей проявів морально-психологічної сфери, поведінки в реальних життєвих ситуаціях.

Залежно від поставлених завдань прогнози можуть розроблятися на різні проміжки часу. За строками, як правило, виділяють наступні види

кримінологічного прогнозування: поточне; короткострокове; середньострокове; перспективне.

Поточне прогнозування – це прогнозування на декілька днів за результатами аналізу криміногенної обстановки у зв'язку з певними значними подіями в регіоні, яке здійснюється, як правило, правоохоронними органами. *Короткострокове прогнозування* застосовується при прогнозуванні розвитку криміногенної ситуації на найближчу перспективу (1–2 роки). *Середньострокове прогнозування* використовується для аналізу розвитку криміногенних факторів на тривалий час (3–5 років). *Перспективне прогнозування* здійснюється науковими чи науково-дослідними установами, заінтересованими відомствами, групами експертів чи окремими вченими і спрямоване на встановлення закономірностей і тенденцій розвитку злочинності на довготривалу перспективу (5–10 років).

Кримінологічний прогноз при цьому повинен задовольняти наступним методологічним вимогам: а) він має бути заснований на достовірній статистичній інформації і даних вибіркових кримінологічних досліджень; б) бути неупередженим, тобто не повинен здійснюватися в інтересах будь-яких зацікавлених осіб, установ, відомств, організацій; в) має відповідати науковим засадам теорії прогнозування і не обмежуватися при цьому тільки одним яким-небудь методом; г) його вихідним показником завжди повинен бути реальний криміногенний фон, на основі якого будується прогностична модель; ґ) прогноз має бути надійним, тобто мати високий ступінь вірогідності; д) здійснюватися безперервно, в міру зміни соціально-політичної атмосфери в суспільстві і враховувати економічні, політичні та соціально-психологічні фактори, які впливають на рівень, структуру і динаміку злочинності.

В практиці наукового прогнозування розвитку соціальних процесів застосовуються понад 150 різних методів і методик, серед яких найбільше розповсюдження при складанні кримінологічних прогнозів знайшли наступні методи: а) екстраполяції; б) експертних оцінок; в) математичного моделювання, які, як правило, застосовуються комплексно.

Метод екстраполяції полягає в тому, що висновки, які були отримані при вивченні рівня, динаміки і структури злочинності у минулому, розповсюджуються на її тенденції у майбутньому за допомогою статистичних методів дослідження динамічних рядів. Цей метод використовується при короткостроковому прогнозуванні.

Метод експертних оцінок являє собою специфічну форму опитування висококваліфікованих та досвідчених наукових та практичних працівників про тенденції розвитку злочинності на той чи інший період. Метод експертних оцінок застосовується для середньострокового та перспективного прогнозування та коли іншими методами скласти прогноз неможливо. Цей метод має певний рівень суб'єктивності і для його зниження слід: а) визначати належну кількість експертів; б) робити правильний підбір експертів, враховуючи їх компетентність в тій чи іншій галузі; в) розрахувати ступінь

узгодженості думок експертів; г) створювати обґрунтовану методику опитування.

Більш досконалим і складним методом кримінологічного прогнозування є *метод математичного моделювання*, заснований на врахуванні багатофакторної детермінації і питомої ваги різноманітних факторів, які обумовлюють злочинність та окремі її види. Сутність цього методу полягає в тому, що на підставі раніш встановлених правових характеристик, зв'язків і закономірностей соціального явища, що вивчається, створюється модель розвитку криміногенної ситуації, а потім дослідження проводяться на створеній математичній моделі. Проте, якщо в техніці моделлю може бути експериментальний зразок, то при дослідженні соціальних явищ модель звичайно висловлюється в абстрактній, знаковій формі, шляхом проставлення відповідних кількісних значень соціальним процесам і явищам на основі раніш встановлених характеристик і взаємозв'язків між ними. Такий метод прогнозування найбільш ефективний для середньострокових прогнозів.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ:

1. Традиційно проводяться наступні види кримінологічного прогнозування: 1) прогнозування злочинності; 2) прогнозування окремих форм злочинності, груп чи видів злочинів; 3) прогнозування індивідуальної злочинної поведінки; 4) прогнозування можливого розвитку деяких видів людської поведінки в суспільно небезпечні форми, що потребують своєчасної криміналізації.

2. За строками, як правило, виділяють наступні види кримінологічного прогнозування: поточне; короткострокове; середньострокове; перспективне.

3. При складанні кримінологічних прогнозів використовують наступні методи: а) екстраполяції; б) експертних оцінок; в) математичного моделювання, які, як правило, застосовуються комплексно

3. ПОНЯТТЯ ТА ЗАВДАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ

Кримінологічне планування становить собою цілеспрямований процес розробки плану, в якому на основі цілей і завдань боротьби зі злочинністю окреслюються шляхи й засоби їх досягнення, нормативне, інформаційне, організаційне, методичне та ресурсне забезпечення на визначений термін.

Кримінологічне планування може бути ефективним за умови включення його як елементу системи соціального управління, зокрема суб'єктів профілактики злочинів. Дієвість їх роботи залежить від:

- чіткого усвідомлення всіма і кожним своїх функціональних обов'язків;
- належного забезпечення відповідними ресурсами;
- знання умов майбутньої ситуації, в якій доведеться реалізовувати покладені на них завдання;
- координації дій усіх ланок системи з метою оптимального досягнення спільної мети.

План – це різновид управлінського рішення, поданого у вигляді системи взаємопогоджених і взаємопов'язаних заходів, які потрібно здійснити у

встановленій послідовності та визначені строки з метою досігнення поставлених цілей.

Планування – це формування низки планів в системі певної галузі.

Комплексне планування охоплює розробку міжвідомчих завдань і засобів боротьби зі злочинністю на певній території чи сфері суспільного життя. Основне його завдання в тому, щоб об'єднати різних суб'єктів профілактики злочинів і спрямувати їх зусилля у єдине русло цілеспрямованої діяльності. Прикладом такого планування є Комплексна програма профілактики правопорушень на 2007-2009 роки.

Основними завданнями кримінологічного планування є: а) розроблення такої сукупності взаємопов'язаних заходів запобігання, які допомогли б встановити належний контроль як над злочинністю в цілому, так і над окремими її формами, групами чи видами злочинів; б) активізація діяльності правоохоронних і правозастосовчих органів у боротьбі зі злочинністю; в) забезпечення координації діяльності правоохоронних і контролюючих органів, громадських і самодіяльних організацій у боротьбі за злочинністю; г) більш активне виявлення латентної злочинності; ґ) створення умов, що забезпечують реальне застосування принципу невідворотності покарання; д) забезпечення гарантій належної правової захищеності громадян від злочинних посягань.

Кримінологічне планування ґрунтується на наступних принципах:

- наукової обґрунтованості, який полягає в тому, що планування повинно здійснюватися на основі наукового аналізу об'єктивної дійсності, в умовах якої реалізовуватиметься план. При цьому мають бути науково обґрунтовані: завдання органу, що реалізує план, його ресурсне забезпечення, передбачення майбутньої ситуації, в якій йому доведеться діяти.

- законності, який передбачає розробку планів відповідно до чинного законодавства.

- актуальності, який означає необхідність у процесі планування визначити пріоритетні напрямки профілактичної діяльності.

- реальності, який вимагає врахування об'єктивних можливостей суб'єктів профілактики.

- конкретності, який передбачає однозначність змісту запланованих заходів, термінів їх виконання, суб'єктів реалізації та контролю.

- несуперечливості, який означає узгодження в межах плану усіх його складових частин, аби вони не суперечили один одному.

- субординації, який полягає у підпорядкуванні заходів короткострокових планів довгостроковим, нижчих ланок суб'єктів профілактики вищим.

- інформативності, який розглядається у двох аспектах. Згідно з першим, цей принцип означає складання плану на підставі повної й достовірної інформації. Відповідно до другого аспекту, план повинен розроблятися таким чином, щоб при якомога меншому обсязі знакового масиву містити якнайбільше необхідної інформації.

Важливою умовою, яка забезпечує високу ефективність плану, є контроль за його виконанням. Це особливо стосується діяльності спрямованої на боротьбу з таким складним і багатогранним явищем, як злочинність.

Планування тісно пов'язане з кримінологічним прогнозуванням. Щодо їх співвідношення, то у науковій літературі існують різні погляди. Одні автори стверджують, що прогнозування – це процес, який передує плануванню. Інші вважають, що це етап, наступний за плануванням, який охоплює перспективи, що не піддаються плануванню. Треті уявляють прогнозування як передбачення некерованих процесів природи і суспільства, а планування – як засіб регулювання керованих процесів.

Основним змістом планування є визначення засобів та способів досягнення поставлених цілей, раціональне використання ресурсів при мінімумі затраченого часу. Головна різниця між прогнозуванням і плануванням полягає у тому, що в першому випадку виявляється зв'язок сучасного з майбутнім, фактичного стану злочинності з її станом у перспективі. При плануванні ж вирішується інше питання – як треба діяти, щоб досягти бажаного результату в майбутньому.

Кримінологічне планування можливе за певних умов, а саме:

- наявності конкретної кінцевої мети, щоб процес планування не перетворився у безладні дії;
- визначеності у часі, в межах якого ця мета має бути досягнута;
- визначеності у засобах, які використовуватимуться для реалізації поставлених завдань;
- кінцева мета не повинна бути жорстко прив'язана до засобів її здійснення.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

1. Кримінологічне планування становить собою цілеспрямований процес розробки плану, в якому на основі цілей і завдань боротьби зі злочинністю окреслюються шляхи й засоби їх досягнення, нормативне, інформаційне, організаційне, методичне та ресурсне забезпечення на визначений термін. Основним змістом планування є визначення засобів та способів досягнення поставлених цілей, раціональне використання ресурсів при мінімумі затраченого часу.

2. Планування тісно пов'язане з кримінологічним прогнозуванням.

4. ВИДИ І ЕТАПИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ.

За масштабом дії кримінологічне планування поділяється на: загальнодержавне; регіональне; відомче та галузеве.

Загальнодержавне планування полягає у створенні документів програмного характеру, які розраховані на тривалий час і розповсюджуються на значне коло суб'єктів. Ці документи є головними планами, що визначають кримінологічну політику в державі, основою для роботи різноманітних суб'єктів запобіжного впливу; вони приймаються в масштабі усієї країни і є обов'язковими до виконання. Прикладами загальнодержавного планування є:

Державна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 р. № 1240; Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2015 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2012 р. № 350; План заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2012 р. №767; Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. №735-р, та ін

Регіональне, або територіальне, планування здійснюється у масштабах адміністративно-територіальних одиниць (областей, районів, міст). Заходи регіонального планування включають до себе як вирішення економічних, соціальних, культурних завдань, так і заходи з підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів, заходи, спрямовані на усунення причин та умов злочинності на даній території, заходи з підвищення правової свідомості, культури тощо.

Відомче та галузеве планування має забезпечити спеціальне планування запобіжної діяльності з урахуванням специфіки діяльності окремих міністерств і відомств. Особливе місце в цій системі планування посідають правоохоронні та правозастосовчі органи, а також контрольно-ревізійні органи, оскільки від ефективності їх діяльності в першу чергу залежить стан правопорядку в країні.

Суб'єктами кримінологічного планування виступають Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, центральні виконавчі органи влади, місцеві органи влади і управління, органи місцевого самоврядування.

Кримінологічне планування повинно відповідати таким основним вимогам: воно має бути колективним як за складом плануючих органів, так і за виконавцями; виконавці повинні мати відповідні повноваження; намічені заходи мають бути узгоджені і не суперечити один одному; плани повинні складатися з урахуванням конкретної обстановки і своєчасно коригуватися з урахуванням її змін; складатися з урахуванням резерву в силах, засобах, часі, на випадок непередбачених обставин; передбачати джерела фінансування заходів тощо.

Планування, як і прогнозування, може бути: поточним (на недовготривалі відрізки часу: сезон, квартал, на період проведення масових заходів); короткостроковим (на 1–2 роки); середньостроковим (до 5 років); перспективним (на 10–15 років).

Головними етапами планування є: 1) організаційно-підготовчий; 2) інформаційно-аналітичний; 3) безпосереднє розроблення планових заходів; 4) виконання планових заходів; 5) оцінка виконання і висновки.

Організаційно-підготовчий етап включає в себе прийняття рішення про планування, створення робочої групи, вирішення питань матеріально-технічного забезпечення роботи, визначення джерел інформації, розподіл

обов’язків. Інформаційно-аналітичний етап охоплює вивчення і аналіз стану злочинності в країні чи регіоні, її динаміки і тенденцій на основі даних офіційної статистики. Збирається також інша необхідна інформація: дані про територіальну і демографічну характеристику, матеріальні і житлові умови життя населення, ступінь матеріально-ресурсного забезпечення планових заходів, соціальну інфраструктуру, ступінь ефективності заходів, спрямованих на охорону громадського порядку тощо. Розроблення плану включає до себе: статистичне оброблення і аналіз одержаної інформації, її оцінку і формулювання висновків; визначення заходів, строків виконання і виконавців чи співвиконавців; узгодження і обговорення проекту плану, його доопрацювання у разі необхідності, затвердження плану відповідним органом влади чи управління. В організацію виконання плану входять доведення планових завдань до виконавців, визначення строків звітності, здійснення контролю за виконанням, коректування планових завдань, проведення нарад виконавців тощо. Виконання плану оцінюється за реальним станом правопорядку в регіоні.

Для реалізації принципів планування використовують відповідні методи. При цьому на кожному етапі суб’єкт планування повинен обирати найдоцільніші з них. На першому етапі застосовуються методи, які умовно можна об’єднати в групу методів збирання та обробки інформації. Сюди відносяться:

1) соціологічні методи – анкетування, інтерв’ювання, опитування, спостереження;

2) математичні методи – сітьового, лінійного, динамічного планування, метод послідовних наближень, балансовий метод.

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ

1. За масштабом дії кримінологічне планування поділяється на: загальнодержавне; регіональне; відомче та галузеве.

2. Планування, як і прогнозування, може бути: поточним (на недовготривалі відрізки часу: сезон, квартал, на період проведення масових заходів); короткостроковим (на 1–2 роки); середньостроковим (до 5 років); перспективним (на 10–15 років).

3. Головними етапами планування є: 1) організаційно-підготовчий; 2) інформаційно-аналітичний; 3) безпосереднє розроблення планових заходів; 4) виконання планових заходів; 5) оцінка виконання і висновки.

4. Для реалізації принципів планування використовують соціологічний та математичний методи.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

1. Кримінологічне прогнозування – це діяльність, спрямована на обробку і аналіз кримінологічної інформації з метою одержання знання про майбутній стан злочинності, окремих її видів і груп або вірогідності вчинення злочину окремою особою.

2. Кримінологічний прогноз – це висновок, одержаний в результаті прогнозування про майбутній рівень, структуру, динаміку злочинності, а також про реальну можливість вчинення злочину конкретною особою.

3. Метою кримінологічного прогнозування (відповідно до предмета кримінології) є встановлення всіх параметрів злочинності в перспективі, виявлення на цій основі небажаних тенденцій та пошук засобів їх зміни у позитивному напрямку.

4. Під прогнозуванням індивідуальної злочинної поведінки розуміється кримінологічне судження щодо визначення ступеня вірогідності вчинення конкретною особою злочину в майбутньому, відмови від злочинної діяльності або законослухняної поведінки після відбування покарання.

5. Кримінологічне планування становить собою цілеспрямований процес розробки плану, в якому на основі цілей і завдань боротьби зі злочинністю окреслюються шляхи й засоби їх досягнення, нормативне, інформаційне, організаційне, методичне та ресурсне забезпечення на визначений термін.

6. Головними етапами кримінологічного планування є: 1) організаційно-підготовчий; 2) інформаційно-аналітичний; 3) безпосереднє розроблення планових заходів; 4) виконання планових заходів; 5) оцінка виконання і висновки.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ДАНОЇ ТЕМИ

Під час лекції розглядаються лише базові поняття кримінології як комплексної науки. У зв’язку з цим, під час підготовки до семінарського заняття відпрацювати наступні питання:

1. Організація і методики складання індивідуального прогнозу злочинної поведінки та відповідних до нього запобіжних заходів.

2. Методи кримінологічних досліджень.

3. Анкетування та інтерв’ювання в кримінології.

4. Поняття плану, як документа. Структура плану.